

"אלו ואלו דברי אלוהים חיים..."

דמוקרטיה מול חופש הביטוי

משה ביקש מן הקדוש-ברוך-הוא, ואמר לפניו:
רבונו של עולם, גלוי לפניך דעתו של כל אחד
ואחד מהם, ואין דעתו של זה דומה לדעתו של זה,
ובשעה שאני מסתלק מהם בבקשה ממך אם
ביקשת למנות עליהם מנהיג, מנה עליהם אדם
שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו.

[מדרש תנחומא מהדורת בובר](#) פרשת פינחס סימן א.

[עוד על חופש הביטוי וההבעה](#)

מתי כן?

מתי לא?

[עוד על חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו](#)

מאמר: "אימוץ גישה פלורליסטית וסובלנית" ([הספרייה הוירטואלית של מט"ח](#))

(המאמר מתייחס לפלורליזם כערך מהותי במדינה הדמוקרטית

ומציין את ב

"אלו ואלו דברי אלוהים חיים..."

חופש הביטוי מול הזכות לפרטיות

והזכות לשם טוב

מי קודם למי?
מתי ובאילו
מקרים?

מיום שנחרב בית המקדש, חומה של ברזל מפסקת בין
ישראל לאביהם שבשמים בשל לשון הרע.

בבלי, [מסכת ברכות לב](#),

אמר הקדוש ברוך הוא, בעולם הזה על ידי שהיה לשון הרע
ביניכם - סלקתי שכינה מביניכם.

[מדרש רבה דברים, "כי תצא"](#),

שום ילד לא יהא נתון להתערבות
שרירותית או בלתי חוקית בפרטיותו,
משפחתו, ביתו ותכתובתו, ואף לא פגיעה
שלא כחוק בכבודו ובשמו הטוב.

מתוך: [אמנת האו"ם בדבר זכויות הילד](#)

לא-תלך רכיל בעמך, לא תעמד על-דם רעך; אני ה'.

[ויקרא י"ט, ט"ז](#).

מי-האיש, החפץ חיים;

אהב ימים, לראות טוב.

נצר לשונך מרע;

ושפתך, מדבר מרמה.

סור מרע, ועשה-טוב;

בקש שלום ורדפהו.

[תהילים ל"ד, י"ג – ט"ו](#)

רבי אלכסנדראי זה, היה הולך ברחובות עירו, וזעק:

"מי רוצה לחיות, מי רוצה לחיות?"

התאסף כל העולם אליו.

אמר להם: "מי האיש החפץ חיים, אוהב ימים לראות טוב? - נצור
לשונך מרע, ושפתך מדבר מרמה".

[מסכת עבודה זרה, י"ט, ב'](#).

"האדם כצלם אלוהים"

"צלם אלוהים" הוא ביטוי ומושג תיאולוגי, שמשמעותו שהאדם נבדל מכל היצורים החיים בשל שהוא נברא בצלם אלוהים וטבועה בו מהות אלוהית מסוימת, ולכן הוא בעל ערך פנימי, ללא קשר עם תפקודו והתועלתיות שבו. בכתיבה מבוטאים היבטים פילוסופיים רבים.

על שני היבטיה של הזכות לחירות

איזה הוא רכיל--זה שהוא טוען דברים והולך מזה לזה ואומר כך וכך אמר פלוני, כך וכך שמעתי על פלוני: אף על פי שהוא אומר אמת, הרי זה מחריב את העולם.

[רמב"ם, משנה תורה, ספר המדע, הלכות דעות פרק ז, ב](#)

כל אלו שהם בעלי לשון הרע, אסור לגור בשכונתם, וכל שכן לשבת איתם ולשמוע דבריהם. ולא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר, אלא על לשון הרע בלבד.

[רמב"ם, משנה תורה, ספר המדע, הלכות דעות פרק ז, ו](#)

מדינת ישראל... תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות... ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות.

מתוך: [מגילת העצמאות](#)

האגודה לזכויות האזרח בישראל
جمعية حقوق المواطن في إسرائيل
Association for Civil Rights in Israel
www.acri.org.il

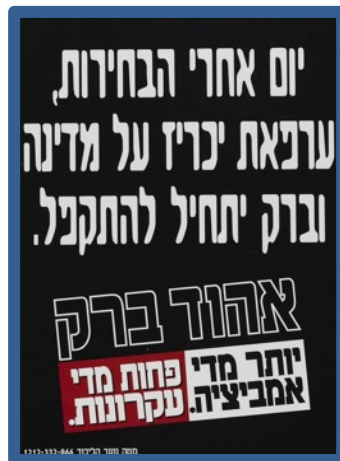

איור ועיצוב: סטודיו אמיתי סנדי

על המתח הפנימי במושג "חירות הפרט"

"שיימינג" (ביו
ש בני אדם)

האם כל האמצעים
(עלבונות, רכילות,
הפצת שמועות)
כשרים להשגת
המטרה?

"ביוש" אישים
בעבר ובהווה.
איזו מין דילמה
יש כאן?

מחלוקת קרח ועדתו

אמר קרח: ארבעה אחים לאבי. עמרם הבכור, זכנו אהרן ומשה בניו לשררה (=תפקידי שלטון). אני בנו של יצהר, הייתי ראוי גם לשררה. הריני חולק ומבטל כל מה שנעשה על ידו (=ע"י משה).

לפיכך הייתה מחלוקתו.

מה עשה? היה מתלוצץ על משה ועל אהרן. כינס כל הקהל, שנאמר "ויקהל עליהם קרח את כל העדה", והתחיל לומר להם דברי ליצנות, ואומר להם: אלמנה אחת היתה בשכונתי ולה שתי נערות, והיתה לה שדה. באה לחרוש – אמר לה משה "לא לחרוש בשור וחמור יחדיו." באה לקצור ולעשות ערמה, אמר לה: הניחי לקט שכחה ופאה. מה עשתה ענייה זו? עמדה ומכרה את השדה וקנתה שתי כבשות כדי ללבוש מגזותיהן ולהינות מפרותיהן. כיון שילדו – בא אהרן ואמר לה: תני לי את הבכורות, שכך כתוב: "כל הבכור אשר יולד בבקר ובצאן – תקדיש לה". "הצדיקה עליה את הדין ונתנה לו את הולדות. אמרה: אין בי כח לעמוד באיש הזה, הרי אני שוחטת אותן ואוכלתן. כיון ששחטה אותן בא אהרן ואמר לה: תני לי הזרוע והלחיים והקיבה. נטלן והלך לו והניחה בוכה היא עם שתי בנותיה. כך עלתה לעלובה זו! כל כך הם עושים ותולים בקב"ה?

[מדרש "שומר טוב" \(לתהלים\). פרק א'.](#)

"אל תלעגו לי"

אני הילד שקוראים לו חנון, הכל בגלל המשקפיים
אני פוחדת לחייך, בגלל הגשר בשיניים...
וכך אני נרדם כל לילה, עם דמעות בעיניים...
אני הילד הבודד שבחרים בו אחרון
ואני היא הילדה שבורחת לדמיון
וכך כל בוקר אני קם עם העלבון ...
אל תלעגו לי אף פעם ואל תכאיבו לעולם
הרי כולנו בני אדם ואף אחד אינו מושלם
כל יום בבית הספר אני סופג מכות
אני לא יוצאת להפסקה כי אין לי חברות
וכך עובר לו עוד יום של כאב ואכזבות...
שמן, רזה, עשיר, אביון...
וכל אחד רוצה שוויון...

[להאזנה](#)

"שיימינג", או "ביוש" או "בריונות"

רשת" היא תופעה בה נעשה שימוש באינטרנט או בטלפון הנייד על מנת להשמיץ, להטרוד, להביך, להפחיד, או לתקוף אדם יחיד או קבוצה. בריונות רשת יכולה להתקיים באמצעות בלוגים, אתרי אינטרנט, מסרונים, ובאמצעות סרטוני וידאו אשר צולמו באמצעות הטלפון הסלולארי ואשר פורסמו באתר/קהילה מקוונת.

"רוצה לשחק עם כולם" / יונה טפר

אני עומדת בצד, בפילה, הם קוראים לי "שמנה".
לא משחקת עם אף אחד בקצה המגרש, לבד.
ואני כל כך רוצה עם כולם לשחק בקבוצה, בכדור, בקפיצה, להתחרות בריצה.
לא לשמוע את כל השכונה: "הנה השמנה!"
ופעם אחת להיות ראשונה, (לא שלישית או שנייה) ראשונה ושונה.

בני 13 התעללו בחברם לכיתה. משום שהיה שמן

סיוט בבית הספר. חבורת ילדים בני 13 התעללה פיזית ומילולית בילד מכיתה במשך יותר משנה, רק משום שהוא שמן. ההתעללות התגלתה רק כעת, לאחר שאביו של הילד פנה למשטרה בבקשת עזרה להסיר מאתר האינטרנט את הסרטון שבו תועדה ההתעללות הקשה.

חוליית הנוער של המשטרה פתחה בחקירה ומצאה את הסרטון וכן סרטים נוספים בהם תועדה ההתעללות בילד. הוריו של הילד החליטו במהלך החופש הגדול להעבירו מבית הספר שבו למד.

מהחקירה עולה כי במשך למעלה משנה החבורה מתעללת בילד, הסובל מעודף משקל. בין היתר ריסו הילדים כתובות גרפיטי משפילות הנוגעות אליו על קירות בית הספר, השליכו לעברו חפצים, הכו אותו וקיללו אותו. הסרטונים שהועלו לאינטרנט צולמו באמצעות טלפון סלולארי של אחד התלמידים.

מבדיקת המשטרה עולה כי הנהלת בית הספר ידעה על האירועים ואף ננקטו צעדים משמעותיים נגד המתעללים. באחת הפעמים אף הוזמנו ההורים והתלמידים לשיחות אצל גורמי חינוך, אך ההתעללות נמשכה.

חמשת הנערים המתעללים הודו בחקירה במשטרה במעשים המיוחסים להם, והביעו חרטה... החוקרים הדגישו כי הילדים המתעללים הם "נורמטיביים, בני טובים".

פורסם ב Ynet / ענת ברשבסקי, 3.09.07

"בן זומא אומר: איזהו מכובד? המכבד את הבריות"

(אבות ד', א')

"צא מעצמך ונסה להגיע לאנשים אחרים בעזרת אהבה, כנות, כבוד, אכפתיות והבנת צורכיהם".

[סוזן פוליצ' שוץ](#)

דרכו אינה דרכי ודרכי אינה דרכו, אבל שנינו הולכים בעקבות הייעוד שלנו ועל כן אני מכבד אותו."

פאולו קאולו / "[האלכימאי](#)"

אינני מסכים למילה מדברייך אך אהיה מוכן להיהרג על זכותך לומר אותם.

[וולטר](#)

חוק איסור לשון הרע, התשכ"ה – 1965 ([ספר החוקים, מדינת ישראל](#))

1. לשון הרע מהי (תיקון: תשנז)

לשון הרע היא דבר שפרסומו עלול -

- (1) להשפיל אדם בעיני הבריות או לעשותו מטרה לשנאה, לבוז או ללעג מצדם;
  - (2) לבזות אדם בשל מעשים, התנהגות או תכונות המיוחסים לו;
  - (3) לפגוע באדם במשרתו, אם משרה ציבורית ואם משרה אחרת, בעסקו, במשלח ידו או במקצועו;
  - (4) לבזות אדם בשל גזעו, מוצאו, דתו, מקום מגוריו, מינו או נטייתו המינית.
- בסעיף זה, אדם - יחיד או תאגיד.

2. פרסום מהו

(א) פרסום, לענין לשון הרע - בין בעל פה ובין בכתב או בדפוס, לרבות ציור, דמות, תנועה, צליל וכל אמצעי אחר.

(ב) רואים כפרסום לשון הרע, בלי למעט מדרכי פרסום אחרות -

- (1) אם היתה מיועדת לאדם זולת הנפגע והגיעה לאותו אדם או לאדם אחר זולת הנפגע;
- (2) אם היתה בכתב והכתב עשוי היה, לפי הנסיבות, להגיע לאדם זולת הנפגע.

3. דרכי הבעת לשון הרע

אין נפקא מינה אם לשון הרע הובעה במישרין ובשלמות, או אם היא והתייחסותה לאדם הטוען שנפגע בה משתמעות מן הפרסום או מנסיבות חיצוניות, או מקצתן מזה ומקצתן מזה.

4. לשון הרע על ציבור (תיקון: תשכז)

לשון הרע על חבר בני אדם או על ציבור כלשהו שאינם תאגיד, דינה כדין לשון הרע על תאגיד, אלא שאין בה עילה לתובענה אזרחית או לקובלנה, ולא יוגש כתב אישום בשל עבירה לפי סעיף זה אלא על ידי היועץ המשפטי לממשלה או בהסכמתו.

חוק הגנת הפרטיות התשמ"א, 1981 (ספר החוקים של מדינת ישראל)

1. איסור הפגיעה בפרטיות: לא יפגע אדם בפרטיות של זולתו ללא הסכמתו.
2. פגיעה בפרטיות מהי?
פגיעה בפרטיות היא אחת מאלה:
  1. בילוש או התחקות אחרי אדם, העלולים להטרידו, או הטרדה אחרת;
  2. האזנה האסורה על פי חוק;
  3. צילום אדם כשהוא ברשות היחיד;
  4. פרסום תצלומו של אדם ברבים בניסיון שבהן עלול הפרסום להשפילו או לבזותו;
  5. העתקת תוכן של מכתב או כתב אחר שלא נועד לפרסום, או שימוש בתכנו, בלי רשות מאת הנמען או הכותב, והכל אם אין הכתב בעל ערך היסטורי ולא עברו חמש עשרה שנים ממועד כתיבתו;
  6. שימוש בשם אדם, בכינויו, בתמונתו או בקולו, לשם רווח;
  7. הפרה של חובת סודיות שנקבעה בדין לגבי עניניו הפרטיים של אדם;
  8. הפרה של חובת סודיות לגבי עניניו הפרטיים של אדם, שנקבעה בהסכם מפורש או משתמע;
  9. שימוש בידיעה על עניניו הפרטיים של אדם או מסירתה לאחר, שלא למטרה שלשמה נמסרה;
  10. פרסומו או מסירתו של דבר שהושג בדרך פגיעה בפרטיות.
  11. פרסומו של ענין הנוגע לצנעת חייו האישיים של אדם, או למצב בריאותו, או להתנהגותו ברשות היחיד.

חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו (מחוקי היסוד של מדינת ישראל)

- זכויות היסוד של האדם בישראל מושגות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן-חורין, והן יכובדו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל.
- (א) כל אדם זכאי לפרטיות ולצנעת חייו.
  - (ב) אין נכנסים לרשות היחיד של אדם שלא בהסכמתו.
  - (ג) אין עורכים חיפוש ברשות היחיד של אדם, על גופו, בגופו או בכליו.
  - (ד) אין פוגעים בסוד שיחו של אדם, בכתביו או ברשומותיו.

זכות הציבור לדעת

זכות הציבור לדעת הינה החירות הבסיסית של כל אדם ואדם, כחלק מציבור כולל או/ו כאדם פרטי, לדעת כל שקשור אליו, לסביבתו, לתחומי חייו, לענייניו ולכל צרכיו באשר הם.

מתוך דברי רבין, בועידת 25 שנות האיחוד, בנייני האומה ירושלים, 25.2.93

גם אם אין רואים כולם עין בעין, גם אם יש חילוקי דעות ובלבד שהם אינם בבחינת "ייהרג ובל יעבור", גם אם יש הבדלים וניואנסים, טוב וחשוב להתווכח אבל גם לחרוק שיניים, לנשוך שפתיים ולהמשיך יחד, כדי להגיע למטרה המשותפת, כאשר טובתה של המדינה קודמת לכל חשבון אישי ומפלגתי.

אמר רבן שמעון בן-גמליאל לטבי עבדו: לך קנה לי צידה טובה בשוק. הלך וקנה לו לשון.

אמר לו: קנה לי צידה רעה בשוק. הלך וקנה לו לשון.

אמר לו: איך זה? אמרתי לך לקנות דבר טוב קנית לי לשון, אמרתי לך לקנות דבר רע קנית לי לשון.

לו: ממנה הטוב וממנה הרע; כשהיא טובה - אין טוב ממנה, וכשהיא רעה - אין רע ממנה.

ויקרא רבה

והמקבל לשון הרע, ומראה בנפשו שהוא מודה למספרו, ומאמין לדברים בפני בני אדם, הרי הוא כאלו ספרו. כי הוא עוזר לרעה, וגורם קלון לחבירו, כי בראות המגיד את פני השומע והנם זועפים יחדל דבריו, אבל אם יראה כי השומע ישמע לו לא יחשך משקריו. ולזה הזהרנו: (שמות כג, א) 'לא תשא שמע שוא', שלא נאמין בלבנו ספור לשון הרע להחזיק במחשבתנו כי הדברים ההם אמת להבזות את מי שנאמרו עליו חס וחלילה".

ר' אליהו בן משה די וידאש, "ספר ראשית חכמה" - שער הקדושה - פרק שלשה עשר.

רמב"ם, משנה תורה, ספר המדע, הלכות דעות פרק ז

א המרגל בחברו--עובר בלא תעשה, שנאמר "לא תלך רכיל בעמך" (ויקרא יט, טז). ואף על פי שאין לוקין על לאו זה, עוון גדול הוא וגורם להרוג נפשות רבות מישראל; לכך נסמך לו, "לא תעמוד על דם רייעך" (שם).

ב איזה הוא רכיל--זה שהוא טוען דברים והולך מזה לזה ואומר כך וכך אמר פלוני, כך וכך שמעתי על פלוני: אף על פי שהוא אומר אמת, הרי זה מחריב את העולם.

ג יש עוון גדול מזה עד מאוד והוא בכלל לאו זה, והוא לשון הרע; והוא המספר בגנות חברו, אף על פי שאמר אמת. אבל האומר שקר, מוציא שם רע על חברו נקרא. אבל בעל לשון הרע--זה שיושב ואומר כך וכך עשה פלוני, וכך וכך היו אבותיו, וכך וכך שמעתי עליו, ואומר דברים של גנאי: על זה הכתוב אומר, "יכרת ה', כל שפתי חלקות--לשון, מדברת גדולות" (תהילים יב, ד).

ד [ג] אמרו חכמים, על שלוש עבירות נפרעין מן האדם בעולם הזה, ואין לו חלק לעולם הבא--עבודה זרה, וגילוי עריות, ושפיכות דמים; ולשון הרע, כנגד כולם. ועוד אמרו חכמים, כל המספר בלשון הרע--כאילו כפר בעיקר, שנאמר "אשר אמרו, ללשונו נגביר--שפתינו איתנו: מי אדון, לנו" (תהילים יב, ה). ועוד אמרו חכמים, שלושה לשון הרע הורגת--האומרו, והמקבלו, וזה שאומרין עליו; והמקבלו, יותר מן האומרו.

ה [ד] ויש שם דברים שהן אבק לשון הרע. כיצד: מי יאמר לפלוני, שיהיה כמות שהוא עתה; או שיאמר שתקו מפלוני, איני רוצה להודיע מה אירע ומה היה; וכיוצא בדברים האלו. וכן המספר בטובת חברו בפני שונאיו--הרי זה אבק לשון הרע, שזה גורם להם שיספרו בגנותו; ועל עניין זה אמר שלמה, "מברך ריעהו, בקול גדול--בבוקר השכם: קללה, תיחשב לו" (משלי כז, יד)--שמתוך טובתו, בא לידי רעתו.

ו וכן המספר בלשון הרע דרך שחוק ודרך קלות ראש, כלומר שאינו מדבר בשנאה--הוא ששלמה אומר, "כמתלהלה, היורה זיקים--חיצים ומוות. . . ואמר, הלוא משחק אני" (משלי כו, יח-יט). וכן המספר בלשון הרע דרך רמיות, והוא שיספר לתומו כאילו אינו יודע שדבר זה לשון הרע הוא, אלא כשממחין בו, אומר איני יודע שאלו מעשיו של פלוני או שזה לשון הרע.

ז [ה] אחד המספר בלשון הרע בפני חברו, או שלא בפניו; והמספר דברים שגורמין אם נשמעו איש מפי איש, להזיק חברו בגופו או בממונו, אפילו להצר לו או להפחידו--הרי זה לשון הרע. ואם נאמרו דברים אלו בפני שלושה, כבר נשמע הדבר ונדע, ואם סיפר הדבר אחד מן השלושה פעם אחרת, אין בו משום לשון הרע--והוא שלא יתכוון להעביר הקול, ולגלותו יותר.

ח [ו] כל אלו--הם בעלי לשון הרע, שאסור לדור בשכונתם, וכל שכן לישוב עימהן, ולשמוע דבריהם. ולא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר, אלא על לשון הרע בלבד.

נצור לשונך מרע ושפתך מדבר מרמה. סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו.

[תהילים ל"ד.](#)

על הדְּבָרוֹת בראי התרבות היהודית

"ללמדך שכל המשפיל עצמו הקדוש ברוך הוא מגביהו וכל המגביה עצמו הקדוש ברוך הוא משפילו כל המחזר על הגדולה גדולה בורחת ממנו וכל הבורח מן הגדולה גדולה מחזרת אחריו וכל הדוחק את השעה שעה דוחקתו וכל הנדחה מפני שעה שעה עומדת לו".

"אלו ואלו דברי אלוהים חיים הם"

"אמר רב אבא אמר שמואל: שלוש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו, והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: "אלו ואלו דברי אלוהים חיים הן, והלכה כבית הלל". וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים, מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? מפני שנזכרין ועלובין היו (שומעים חרפתם ואינם מגיבים) ושונין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד, אלא שמקדימים דברי בית שמאי לדבריהן. כאותה ששנינו: "מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית, בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין. אמרו בית הלל לבית שמאי: לא כך היה מעשה שהלכו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לבקר את רבי יוחנן בן החורנית, ומצאוהו יושב ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית. אמרו להן בית שמאי: אי משם ראייה?! אף הן אמרו לו: אם כך היית נוהג לא קיימת מצוות סוכה מימך" ללמדך, שכל המשפיל עצמו הקדוש ברוך הוא מגביהו, וכל המגביה עצמו הקדוש ברוך הוא משפילו. כל המחזר על הגדולה – גדולה בורחת ממנו, וכל הבורח מן הגדולה – גדולה מחזרת אחריו. וכל הדוחק את השעה – שעה דוחקתו. וכל הנדחה מפני שעה – שעה עומדת לו.

"כמו גרעין"

על ידי המחלוקת שחולקים על האדם, עושים לך טובה, כי על ידי זה אתה יכול לגדול ולצמוח. כמו שנוטעים גרעין בארץ - אם היתה כל הארץ הדוקה יחד, לא היה אפשר שיגדל ויצמח מהגרעין אילן, ובהכרח שתחלק הארץ קצת, כדי שיהיה מקום לאילן להתגדל. כמו כן על ידי המחלוקת שחולקים, על ידי זה נותנים לך מקום להתגדל ולצמוח.

ר' נחמן מברסלב

מהי מחלוקת לשם שמים?

"כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים" - ואני שמעתי פירוש "סופה" - תכליתה המבוקש מעניינה.

והמחלוקת שהיא לשם שמים: התכלית והסוף המבוקש מאותה מחלוקת להשיג האמת. וזה מתקיים, כמו שאומרים "בתוך הויכוח יתברר האמת", כמו שנתבאר במחלוקת הלל ושמאי שהלכה כבית הלל.

והמחלוקת שאינה לשם שמים: תכלית הנרצה בה היא בקשת השררה ואהבת הניצוח. וזה הסוף אינו מתקיים, כמו שמצינו במחלוקת קורח ועדתו שהתכלית וסוף כוונתם היתה בקשת הכבוד והשררה והיו להיפך.

מתוך: [פירוש רבנו עובדיה מברטנורה למשנה אבות ה', י"ז](#)

כשאני רואה מתנגד

חילוקי הדעות בין ברל כצנלסון וז'בוטינסקי הקיפו את כל שטחי הפעילות הציונית: הגנה, טרור, התיישבות ועלייה. כאשר ניסו לנסח את עמדותיהם בכתב, התברר שהפער רחב ביותר. לקראת סיום השיחה הפטיר ז'בוטינסקי: "אני עצוב מאוד מדבריך. רואה אני שאין אתה מחשיב אותנו כלל... אתה רוצה בי אישית, שאהיה בתוך התנועה הציונית, אתה רוצה בנו רק כדי להיפטר מן 'הערך המפריע' שלנו". ברל הסביר לז'בוטינסקי את יחסו ליריבים פוליטיים: "כשאני רואה מתנגד, רוצה אני לדעת מדוע הוא מתנגד - ואף על פי שאני בוטח בדרך כלל בצדקת דרכי, הריני נוטה להניח, כי איזה פגם שיש בי ובתנועתי הוא שמזין ומפרנס את המתנגד - אתם קיימים בגלל איזה פחת שיש בנו".

מתוך: אניטה שפירא, "ברל", חלק ב', עם עובד, 1981, עמ' 590

עיקר השלום

ועיקר השלום הוא לחבר שני הפכים ואל יבהילך רעיונך אם אתה רואה איש אחד שהוא ההפך הגמור מדעתך וידמה לך שאי אפשר בשום אופן להחזיק עמו בשלום...

אדרבא, זה עיקר שלמות השלום להשתדל שיהיה שלום בין הפכים.

עון המחלוקת

עון המחלוקת - הוא אפילו חולק על אדם השווה לו במעלה, וכל שכן אם הוא רבו, בוודאי גדול עונו ונכפלה רעתו, כי דרך בעלי המחלוקת לבזות את הצד שנגדם.

[החפץ חיים - על פי חיבורו "שמירת הלשון"](#)

"האגרוף המשכנע"

הגדיל לעשות מכולם הסופר יהושע בר-יוסף*, שכתב במדורו "הרהור שני" ב"מעריב" על "האגרוף המשכנע":

עם חי במחשבתו ובדמיונו, מן ההכרח ומדרך הטבע שיתפלג לזרמים ומפלגות. תמיד ידענו לתחום תחום הגיוני ותרבותי בהסברת דעותינו לבר-הפלוגתא (...) בלשון ובעט ובכוח הדמיון והשכל, ואפילו שיקרנו לשם שמים (...) הכל עד לאגרוף. כאן היה הגבול המקודש שאדם בעל תרבות אינו עובר אותו בשום פנים ואופן. ידענו כי רק מי שאין לו מה לומר בפה ובעט - מתחיל לדבר באגרוף. האגרוף אינו מסוגל להצליח במקום שהלשון והעט נכשלו, כי הניואנסים שבו מוגבלים מאוד. הוא גם פרימיטיבי מדי להכרתנו המפותחת. הוא יכול לכל היותר להקיז מעט דם או לשבר צלע, אבל אין בכוחו להתחרות עם חריפות הלשון של ריפתין או בנטוב.

בתוך: כרמית גיא, "[מסע ליד-חנה](#)", עם עובד, 1992, עמ' 125

*תגובתו של הסופר בר יוסף באה על רקע סערת רגשות אלימה בין חברי קיבוץ "יד חנה" לחברים אחרים ובינם לבין עצמם סביב ויכוח אידיאולוגי

"כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים" (בבא מציעא נח).

"הווי מקבל את כל האדם בשמחה" (פרק ג, י"ב).

"הווי מקבל את האדם בסבר פנים יפות" (פרק א, ט"ו).

"איזהו מכובד? המכבד את הבריות, שנאמר: כי מכבדי אכבד ובדי יקלו"

(פרק ד, א).

"הוא היה אומר: אל תהי בז לכל אדם, ואל תהי מפליג לכל דבר, שאין לך אדם

שאין לו שעה, ואין לך דבר שאין לו מקום" (פרק ד, ג).

משניות מפרקי אבות